

SÜLEYMAN ÇELEBİ'NİN MEVLİD (VESİLETÜ'N-NECÂT)'İNDE MİTOLOJİK UNSURLAR

Ali Osman KURT (*)

Özet

Bu makale, Süleyman Çelebi'nin halk arasında "Mevlid" olarak meşhur olan Vesîletü'n-Necât isimli eserindeki metafizik anlatımlar ve mitolojik unsurlarla ilgilidir. Hz. Muhammed'in doğumundan vefatına kadar olan dönemde gerçekleşen bir takım mucizevi olayların ağırlıklı olarak işlendiği söz konusu eser, ülkemizde önemi gün ve gecelerde, doğum, ölüm, ad koyma, hacca gitme ve askere gitme zamanlarında tören havasında toplu olarak okunmaktadır. Bu eser, gerek içeriği, gerekse halk nazarında önemli görünüp sıradan bir metinden farklı bir formda okunması gibi birçok yönden mitsel özellik arz etmektedir. Bu çalışmada Süleyman Çelebi ve eseri hakkında kısaca bilgi verildikten sonra, eserde geçen mitolojik unsurlar, mitlerin yapısı, işlevi ve çeşitleri bağlamında karşılaştırmalar yapılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mevlid, Süleyman Çelebi, mitoloji.

Mythological Elements in the "Mawlid" (Vesîletü'n-Necât) Written by Süleyman Çelebi

Abstract:

This article deals with metaphysical expressions and mythological components in Vesîletü'n-Necât (which is widely known as "Mevlid" among public people) by Süleyman Çelebi. It contains events and episodes from the life of the Prophet Mohammed during his life time which are believed as miraculous. It is widely chanted as part of the ceremonial ritual in the anniversaries of significant events such as death, the times of denominated, when celebrating the pilgrimage journey and joining the army. This work involves, in its various versions and aspects, some mythological characters. After presenting information about the bibliography of Süleyman Çelebi and his work briefly, the paper evaluated mythological components, structures, functions and kinds of myths took place in it.

Key Words: Mevlid, Süleyman Çelebi, mythology.

*) Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı
(e-posta: ali_osman_kurt@hotmail.com)

Giriş

Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* isimli mevlidindeki mitolojik unsurları ele almakta amaç, ne Hz. Muhammed'in mucizelerini inkâr etmek, ne de halk arasında çok önemli bir yere sahip olan Mevlid'in önemini göz ardı etmektir. Burada yapılmak istenen şey, Peygamberimizi övmek için kaleme alınmış olan bu eserdeki metafizik unsurların, mitolojinin tanım ve örnekleriyle benzerliklerini ortaya koymaktır. Süleyman Çelebi'nin söz konusu eserini bu açıdan ele aldık ve inceledik.

1. Mevlid Hakkında

Sözlükte “doğum yeri ve zamanı” anlamına gelen *mevlid* kelimesi Arapça'da bir zaman ismi olarak kullanılır ve her hangi birinin doğduğu zamanı belirtir. Mevlid Türkçe'de *doğum günü* olarak ifade edilmektedir. Hz. Muhammed'in doğduğu zamana verilen dinî önem sebebiyle bu kelime bilhassa onun doğduğu (Rebûlevvel ayının on ikisi) zamana alem olmuştur¹.

Mevlid, mekân ismi olarak da kullanılmakta olup, Hz. Muhammed'in doğduğu eve *mevlid* denilmektedir. Hârûnü'r-Reşid'in annesi Hayzurân, Hz. Muhammed'in doğduğu evi meşhid durumuna getirdikten sonra, onun doğduğu anda düştüğü yeri gümüşle kaplatmış, evin bulunduğu sokağa da *Zukâku'l-Mevlid* ismini vermiştir².

Mevlid kelimesi, bu iki kullanımı dışında, anlam genişlemesine uğrayarak şu manalarda da kullanılmıştır: “*Hz. Muhammed'in doğumunu anma bayramı*”, “*Hz. Muhammed'in doğumu menkıbesi*”, “*Arap ve Türk edebiyatında Hz. Muhammed'in doğumunu kısaca övgüyle anlatan yapıt*”, Osmanlı döneminde, Hz. Muhammed'in doğum günü yapılan resmî törene “*mevlid alayı*”, bu geceye de “*mevlid kandili*” denilmektedir³.

Mevlid, “Hz. Muhammed'in doğum bayramı” ve “Hz. Muhammed'in doğum menkıbesi” anlamında Mekke'de, Kuzey Afrika'daki Septe, Fas ve İspanya'da ve Hindistan'da kullanılmıştır. Diğer İslam edebiyatlarına nispetle mevlidin Türk edebiyatında ayrı bir yeri vardır. Çoğunlukla manzum kaleme alınan bu eserler, Türk halkının peygamber sevgisinin bir göstergesi olarak sayı itibarıyla de dinî türlerin hiçbirinde görülmeyecek zenginliktedir⁴.

Türk toplumunun ön planda tuttuğu mevlid yazarlarının başında Süleyman Çelebi gelmektedir. Bizim inceleme konumuzu oluşturması sebebiyle, Süleyman Çelebi ve Mevlid'i hakkında kısaca bilgi verip metin üzerindeki değerlendirmemize geçebiliriz. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre, ilk Türkçe mevlid Süleyman Çelebi'nin kaleme aldığı *Vesîletü'n-Necât* isimli eseridir. Ancak bundan önce Türkçe yazılmış mevlid benze-

1) Ahmet Özel, “Mevlid”, *DİA*, 29, Ankara, 2004, s. 475; Necla Pekolcay, *İslâmî Türk Edebiyatı*, I, Dergah yay., İstanbul, 1981, s. 229; *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*, IV, İstanbul, 1972, s. 1930.

2) Necla Pekolcay, *Mevlid*, T.D.V, Ankara, 1993, s. 1-2; “Mevlid”, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, III, M.E.B, İstanbul, 2000.

3) *Ana Britannica Ansiklopedisi*, İstanbul, 1989, XVI, 11; Pekolcay, *Mevlid*, s. 1-3; *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*, IV, s. 1930.

4) Hasan Aksoy, “Mevlid (Türk Edebiyatı)”, *DİA*, 29, Ankara 2004, s. 482 vd.

ri eserlerin varlığından da söz edilmektedir. Bunların sayısının 200 civarında olduğu belirtilmektedir⁵.

2. Süleyman Çelebi Hakkında

Kaynaklar, Süleyman Çelebi'nin hayatı hakkında fazla bir bilgiye sahip olunamadığını bildirmektedirler. Bursa'da doğmuş olduğu bilinmekle beraber, doğum tarihi kaydedilmiyor. Ancak Mevlid'in yazılış tarihi ile ilgili verilen bilgilerden 752 (miladî 1351)'de doğmuş olduğu tahmin edilmektedir⁶.

Süleyman Çelebi, Ahmed Paşa'nın oğlu olup Sultan Bayezid döneminde Divân-ı Hümayun imamı olarak vazife görmüş, daha sonra da Ulu Câmi'nin imamlığına getirilmiştir. Süleyman Çelebi eserini Ulu Câmi'deki imamlığı esnasında meydana gelen bir olay üzerine galeyana gelerek kaleme almıştır. Rivayete edildiğine göre İran'lı bir vaiz, vaazı sırasında Bakara Sûresi'nin 285. âyetini tefsir ederken, bu âyeti aynı sûrenin 253. âyeti ile karıştırmış, peygamberler arasında fark bulunmadığı, Hz. Muhammed'in de Hz. İsa'dan üstün tutulmadığı yolunda açıklama yapmıştır. Süleyman Çelebi de bu olaya çok üzülmüş, Hz. Muhammed'e duyduğu sevgi ve hürmeti önce beş beyit ile belirtmiştir ki, bu beş beytin ilki şudur: "*Ölmeyip İsa göğe bulduğu yol! Ümmetinden olmağın idi ol.*" Daha sonra da eseri *Vesiletü'n-Necât*'ı tamamlamıştır⁷.

Mevlid Alayı: Osmanlı devletinde mevlid kandili için düzenlenen resmî törendir. Osmanlılarda mevlid kandili resmî törenle ilk kez 1590'da kutlandı. Mevlid alayları önce Ayasofya'da, 1627'den başlayarak Sultan Ahmed Camisi'nde yapıldı. Törenden önce sadrazam, şeyhülislam ve bazı devlet ileri gelenleri teşrifata göre camideki yerlerini aldıktan sonra, padişah da kapıcı başlarının eşliğinde saraydan camiye gelir ve hünkâr mahfilinde yerini alırdı. Tören müezzin tarafından Fetih Sûresi'nin okunmasıyla başlar, arkasından Ayasofya ve Sultan Ahmed Camileri'nin kürsü şeyhleri kısa birer vaaz verirdi. Vaazlardan sonra kürsü şeyhlerine birer kürk giydirilir, kese içinde para hediye edilir ve bu sırada cemaata da şerbet dağıtıldı. *Vesiletü'n-Necât*, üç mevlidhân tarafından okunur, Hz. Muhammed'in doğumunu anlatan bölüme gelindiğinde saygı gereği ayağa kalkılırdı. Mevlid bittikten sonra mevlithanlara da hil'atlar giydirilir, armağanlar verildi. Padişahın saraya dönmesiyle mevlid alayı sona ererdi. XIX. Asırda eski görkemini yitiren mevlid alayları çoğu kez saray içinde düzenlenerek, 1924'te halifeliğin kaldırılmasına değin sürdü⁸.

Bu konu hakkında son olarak şu söylenebilir: Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât* isimli eseri *Mevlid* adıyla meşhur olduğu için, bu kitaba da *Mevlid* denilmektedir. Piyasada bulunan *Mevlid* kitapları orijinal nüsha olmayıp kimi zaman törenlerde okunacak şekilde kısaltılmış, kimi zaman da asıl nüshada yer almayan *Hikâye-i Geyik* ve *Hikâye-*

5) Türkçe kaleme alınmış Mevlidler hakkında daha geniş bilgi için bkz. Aksoy, s. 482 vd.

6) Pekolcay, *İslâmî Türk Edebiyatı*, s. 233-234.

7) Pekolcay, *Mevlid*, s. 36, 38.

8) Mehmet Şeker, "Mevlid (Osmanlılar'da Mevlid Törenleri)", *DİA*, 29, Ankara, 2004, s. 479 vd; *Ana Britannica*, XVI/11; *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*, s. 1930.

i Güvercin gibi ilaveler yapılmıştır. Necla Pekolcay'ın, Süleyman Çelebi'ye ait olan yazmaları karşılaştırarak meydana getirdiği doktora çalışmasına göre *Vesiletü'n-Necât*, 768 beyitten oluşmaktadır⁹.

3. Vesiletü'n-Necât'ın Konu Başlıkları ve İçeriği

1. *Fî Tevhîdi Bârî Sübhânehu ve Te_âlâ Azze ve Celle*: Eserin başlangıcı olan bu bölümde Allah'ın bütün sıfatları sayılmakta, onun büyüklüğünden ve kudretinden bahsedilmektedir.

2. *Fî İltimâsi'd-Duâ li-Nâzîmetihî ve fî Özri'l-Kitâb*: Süleyman Çelebi, okuyucularından kendisi için dua etmelerini vasiyet ederek söze başlamakta ve yine kitabının eksiklikleri sebebiyle kendisini ayıplamalarını, varsa eksiklikleri mazur görmelerini ve bu eksiklikleri kimseye söylememelerini istemektedir.

3. *Fî Beyâni Fıratî'l-Âlem*: Burada Allah'ın bütün varlıklardan önce, tasavvurdan münezze olarak var olduğunu, her şeyi yoktan varedtiğini ve kendi varlığının da bunlara bağlı olmadığını anlatmaktadır.

4. *Fî Beyâni Fıratî'r-Rûhi Muhammed Aleyhi's-Selâm*: Bu bölümde Allah'ın ilk önce Hz. Muhammed'in ruhunu yarattığı ve onu sevdiği; onu birçok yıl terbiye ederek bütün dertlere çare kıldığı; ne kadar güzel huy ve âdet varsa ona verdiği; her gizli ve aşkarın onda olduğu; yerin ve göğün onun yüzü suyu hürmetine meydana getirildiği söylenmektedir. Devamlı eğer Hz. Muhammed olmasa ay ve güneş ile gece ve gündüzün meydana gelmeyeceği; o dünyaya gelmese Hz. Âdem'e izzet tacının inmeyeceği; kulağın işitip dilin söylemeyeceği; onun tövbesinin kabulüne Hz. Muhammed'in vesile olduğu; Hz. Nuh'un suda boğulmaktan onun hatırına kurtarıldığı; Hz. İsa'nın göğe onun ümmetinden olabilmek için çıktığı; Hz. Musa'nın elindeki asanın onun izzetinden ejderha olduğu; Hz. İbrahim onun atası olduğu için ateşin yakmadığı gibi hususlar anlatılmaktadır.

5. *Fî Beyâni Hilkati Âdem ve İtikâli'n-Nûri Muhammed Aleyhi's-Selâm*: Bütün varlıkların sebebi olarak Hz. Muhammed'in suret âleminde yaratıldığından söz edilmektedir. Ayrıca Allah'ın Hz. Âdem'i yaratıp, dünyayı onunla süslediğini, Mustafa nurunu da onun alınına koyduğunu ve bu nurun nesiller boyu peygamberler aracılığı ile son peygamber Hz. Muhammed'e aktarıldığı anlatılmaktadır.

6. *Fî Beyâni Zuhûri Vücûdi'n-Nebiy Sallallahü Aleyhi Vesellem*: Bu bölümde Hz. Muhammed'in doğumundan önce beliren mucizeler, annesinin ağzından aktarılır. Ardından Allah'ın emriyle Peygamber için Cennet süslenir, Cennet ehlinde Peygambere rağbet göstermeleri, Cebrail'den Cehennem kapısını kapatması...vb istendikten sonra yine Âmine'den naklen Peygamberin mucizevî doğumu anlatılır.

Hz. Muhammed'in doğumundan sonra meydana gelen mucizevî olaylar anlatılmakta, bütün gök ehlinin değerli hediyelerle onu ziyarete geldikleri belirtilmektedir.

9) Pekolcay, *İslâmî Türk Edebiyatı*, 1/234-235. Ayrıca bkz. Hüseyin Vassaf, *Mevlid Şerhi Gülzâr-ı Aşk*, (Haz. Mustafa Tatçı, Musa Yıldız, Kaplan Üstüner), Dergah yay., İstanbul, 2006.

7. *Fî Medhi'n-Nebiy Aleyhi's-Selâm*: Bu bölümde Hz. Muhammed farklı açılardan övülmektedir.

8. *Fî Beyâni Mucizâti'n-Nebiy Sallallahü Aleyhi Vesellem*: Hz. Muhammed'in bütün bedenî uzuvlarının mucizelerle dolu olduğu vurgulanıyor: Başı üzerinde daima bir bulutun dolaşıp ona gölge etmesi; önünden gördüğü gibi arkasından da aynen görebildiği; dudaklarını kıpırdatınca gökte güneşin de kıpırdadığı; gece, dişlerinin ışığından yere iğne düşse bulunacağı... vb.

9. *Fî Mi'râci Mustafâ Aleyhi's-Selâm*: Cebrail tarafından getirilen Burak isimli bineğe binerek Kudüs'e gelen Hz. Muhammed, orada diğer peygamberlerin ruhları ile karşılaşır ve onlara imamlık yapar. Sonra oradan nurdan bir merdivenle göğe yükselirler. Her bir göğü teker teker ziyaret eder. Arş ve kürsüyü görür. Yetmiş bin perde geçerek Allah'a ulaşır. Allah Teala ona harfsiz ve sessiz hitap eder.

10. *Fî Hicreti'n-Nebiy Aleyhi's-Selâm*: Mekke'den Medine'ye hicret anlatılır.

11. *Fî Ba'zi Evsâfi'l-Mustafâ Aleyhi's-Selâm*: Hz. Muhammed'in ahlak ve vasıfları sayılır. Ardından Muhammed ümmetinin nasıl olması gerektiği üzerinde durulur.

12. *Fî'n-Nasîha*. Süleyman Çelebi kendi günahlarını anlatarak, insanlara kendisi gibi olmamalarını, Allah'a yaraşır işler yapmalarını ve pişman olacak şeyler yapmamalarını tavsiye etmektedir.

13. *Fî Vefâti'n-Nebiy Aleyhi's-Selâm*: Hz. Muhammed'in 63 yaşına gelince hastalanması, ardından Hz. Ebû Bekir'i imamlığa tayin etmesi ve on üç gün sonra da vefat etmesi anlatılır.

4. Mitolojinin Mahiyeti

Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'inde yer alan mitolojik unsurları tespit etmeden önce, mitolojinin ne olduğunun bilinmesi gerekir. Böylece *Mevlid*'te anlatılan olayların, mitolojik niteliklere sahip olup olmadığı ortaya çıkmış olur.

"Mit", belli bir durumun yarattığı insan düş gücünün ürünü olup belli bir şey yapma niyetini gösterir. Bu anlamda önemli olanın, mitin "gerçek olup olmadığı" değil, "onunla ne yapmak niyetinde bulunduğu" dur¹⁰. Eliade göre, bazı çevrelerin mitoloji kavramına mesafeli yaklaşılmasının sebebi, genellikle Yunan mitolojinin esas alınmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü mitoloji kavramının yalan olarak telakki edilmesinde, Yunanlıların bunu bu şekilde ilan etmesinden kaynaklanmaktadır. Hâlbuki Eliade göre, "yaşayan mitoloji" daima bir külte bağlıdır ve bir dinî davranışı doğrulamaktadır. Kısacası mitoloji bir yalanı belirtmek yerine mükemmel bir hakikati ifade etmektedir¹¹.

"Mit" in başka bir tanımı ise şöyledir: "Mit, örnek oluşturan, anlamlı ve kutsal bir öyküdür." Yani en eski zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, Doğa-

10) Samuel Henry Hook, *Ortadoğu Mitolojisi*, (çev: Alâeddin Şenel), İmge yay., Ankara, 1995, s. 9.

11) Mircea Eliade, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*, (çev: Mehmet Aydın), Din Bilimleri yay., Konya, 1995, s. 83-84.

üstü Varlıklar'ın başarıları sayesinde ister bütün kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası olsun, gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini anlatır. Kısacası mitler her zaman bir "yaratılış"ın öyküsü olup, bir şeyin nasıl yaratıldığı ve nasıl var olmaya başladığını anlatır. Sonuç olarak, mitler, kutsal (ya da doğüstü) olan şeyin, dünyaya çeşitli, kimi zamanda heyecan verici akınlarını anlatır. Bu tanımda mit kavramından, insan davranışı için model oluşturan ve bu yolla yaşama anlam ve değer kazandıran bir olgu anlaşılmalıdır. Mitin gerçek dışı veya kurmaca oluşu bizi ilgilendirmemektedir¹².

a. Mitlerin Yapısı ve İşlevi

1. Mit, doğüstü varlıkların eylemlerinin öyküsünü anlatır,
2. Bu öykü kesinlikle gerçektir,
3. Mit, her zaman için bir yaratılışa ilgilidir.
4. Miti bilmekle kökeni bilme ve böylece nesnelere egemen olma mümkün olur. Fakat bu bilgi rit biçiminde yaşanan bir bilgidir¹³.

b. Mitos Çeşitleri

1. *Ritüel Mitosları*: Bu tür mitoslar, bilgi değil eylemdir.
2. *Orijin (Köken) Mitosları*: Bir geleneğin, bir adın ve hatta bir nesnenin nasıl doğduğunun imgesel bir açıklamasını sunmaktır.
3. *Prestij Mitosları*: Bu mitosta amaç, bir halk kahramanının doğuşuna ve yaptıklarına bir gizem havası vermektir.
4. *Eskatoloji Mitosları*: Bu dünya düzeninin bir genel yıkım ile sona ereceği düşüncesini işler.
5. *Kült Mitosları*¹⁴.
6. *Kahramanlık Mitosları*: Olağanüstü fonksiyonlara sahip, insanlık için büyük işler başaran, sıradan olmayan kişilerle ilgili mitoslardır¹⁵.

5. Mevlid'de Yer Alan Mitolojik Unsurlar Ve Değerlendirilmesi

Mitolojinin Edebiyat üzerinde çok önemli etkileri olmuştur. Bu etkilerden bazıları hemen anlaşılacağı gibi, bazıları da ilk bakışta fark edilemeyecek derinlikte olabilir. Bir edebî eserin anlaşılması, biraz da içerdiği mitsel unsurların anlaşılmasına bağlıdır¹⁶. Bu çalışmamızda biz de edebî bir eser olan *Vesîletü'n-Necât*'taki mitsel unsurları tespit etmeye çalıştık.

12) Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, Simavi yay., (Çev: Sema Rifat) İstanbul, 1993, s. 9-13; Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ yay., Ankara, 2000, s. 11 vd.; Hakkı Şah Yasdıman, *Avustralya Yerlilerinde Mitoloji ve Din*, Tıbyan yay., İzmir, 2005, s. 76-79.

13) Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, s. 3; Tökel, s. 25-28.

14) Hook, s. 10-15.

15) Tökel, s. 15.

16) A.e., s. 50.

Süleyman Çelebi'nin *Mevlid* olarak meşhur olmuş *Vesiletü'n-Necât* isimli eserinin yazılış amacı, bölümleri ve içerikleri hakkında yukarıda kısaca bilgi verildi. İçeriği ile ilgili verilen bilgilerden de anlaşıldığı üzere, eserin özellikle, "fi *Beyâni Fıtrati'l-Âlem*, fi *Beyâni Fıtrati'r-Rûhi Muhammed Aleyhi's-Selâm*, fi *Beyâni Hilkatı Âdem ve İntikâli'n-Nûri Muhammed Aleyhi's-Selâm*, fi *Beyâni Zuhûri Vücûdi'n-Nebıyy Sallallahü Aleyhi Vesellem*, fi *Beyani Mucizâti'n-Nebıyy Sallallahü Aleyhi Vesellem* ve fi *Mi'râci Mustafâ Aleyhi's-Selâm*" bölümleri bol miktarda mitolojik unsurlar içermektedir. *Mevlid*'in diğer bölümleri ise daha çok ahlakî öğütler ile Hz. Muhammed'in üstün meziyetleri ve benzerlerinden bahsetmekte veya mitolojik unsur taşımayan bir anlatıma sahip bulunmaktadır.

Mevlid'in gerek muhtevası, gerek halk nazarında gördüğü itibar ve gerekse kutsal sayılıp her yerde gelişigüzel okunmaması gibi özellikleri göz önüne alındığında, pek çok açıdan mitoslara benzediği görülecektir. Yukarıda verilen tanımında da görüleceği gibi "mit, örnek oluşturan, anlamlı ve kutsal bir öyküdür."¹⁷ Bu açıdan *Mevlid* metni anlamlı ve kutsal bir öykü olması yanında, doğumunu ve doğaüstü güçlerini anlattığı şahsın (Hz. Muhammed) örnekliğine de vurgu yapar:

451-"İ ana ümmetliğe da'vâ kılan

Dâimâ da'vâyı bî mana kılan"

452-"Adın ümmet ümmet işi sende yok

İşlerin vardur muhâlif ana çok"

453-"Ümmet oldur kim Anun yolın vara

Hak yolına cümle varlığın vire"

455-"Ümmet isen anun ahlâkını tut

Tâ ki ümmetlik bula sende sübât"

Mitoslar hakkında bilinmesi gerekli önemli hususlardan birisi de, mitosda sözü edilen öykünün gerçekten yaşanıp yaşanmadığının aranmamasıdır. Mitoslar bu özelliği sebebiyle tarihî bilgilerden ayrılır. Zira tarihin görevi, geçmiş toplulukların davranışlarını olabildiğince doğrulukla ortaya çıkarıp kaydetmektir. Yani belli bir bilgiyi bulup onu öteki bilgilerden ayırmaktır. Mitosun görevi ise, bilgi değil eylemdir¹⁸. Hz. Muhammed'in hayatı ve mucizeleri ile ilgili hemen hemen aynı bilgileri içermesine rağmen, siyer ve tarih kitaplarıyla *Mevlid* kitaplarını birbirinden ayıran husus, işte *mitin* bu özelliğidir. İnsanların tarih kitaplarına olan ilgisiyle, *Mevlid*'e olan ilgisi kıyas edilemeyecek kadar çoktur. Bunun sebebi dinleyenlerin *Mevlid*'e, tarih kitaplarının aksine bir kutsallık atfetmelerinden, bilgileri sorgulamamaları ve bunları mutlak gerçekleşmiş doğru bilgiler olarak görmelerindendir. Nitekim *Mevlid* yazarının kendisi de zaman zaman bu sözlerin sıradan sözler olmadığını, Hz. Muhammed'in izzet ve şefaatine erişmenin ve hatta devletin ayakta kalmasının yolunun bu sözlere hürmet etmekten geçtiğini söylemektedir:

17) Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, s. 9.

18) Hook, s. 11.

164-"*Mustafâ'nın mevlididir bu kelâm*

Sanmanuz buni kelâm-ı her avâm"

165-"*İzzetini key sakınun bu sözün*

Devletünüze sebeptir bu sizün"

166-"*Mevlidine kim anun izzet kula*

Mustafâ'dan ol dahi izzet bula"...

Mitler, doğaüstü varlıklarla ilgili olup onların başarıları sayesinde gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini konu edinir¹⁹. Mevlid'de anlatılan olayların çoğunluğu doğaüstü bir Varlık (Allah) ve varlıklarla (melekler, hüriler vb.) ilgili olup tâ ezelden beri yaratıldığı vurgulanan bir şahsın etrafında dönen ve yaşama geçirilen doğaüstü olaylar anlatılmaktadır.

Kahramanlık mitoslarında, genellikle kahramana, doğum, hatta rahme düşme anından başlayarak sıra dışı güçler bağışlanır. Kahramanın yaşamının tamamı, büyük asil macera doruk noktası olmak üzere bir mucizeler geçidi olarak gösterilir. Kahraman, benzerlerini sınırlayan ufukları aşan ve tekrar büyük ödüllerle dönen birisidir²⁰.

Bu zaviyeden Mevlid metnine bakıldığında, olayın kahramanı (Hz. Muhammed), doğaüstü Varlık'ın özel seçimi ile dünya üzerindeki bütün varlıklardan önce ilk varlık olarak yaratılmıştır (116):

67-"*Hak Te'alâ ne yarattı evvelâ*

Cümle mahlûkdan kim ol öndin ola"

69-*Mustafâ ruhunu evvel kıldı var*

Sevdi anı Ol Kerîm ü Girdigâr"...

Hz. Muhammed, sadece ilk yaratılan varlık değil, aynı zamanda diğer tüm varlıkların da yaratılma sebebi sayılmıştır (68, 97, 118). Yer ve gök (76, 77); ay ve güneş (78); gece ve gündüz (78), kısacası gizli ve açık ne varsa (76) hepsi onun sayesinde ve onun hatırına var edilmişlerdir. Öyle ki, o yaratılmayacak olsaydı Hz. Âdem'e izzet tacı verilmez (79), onun tövbesi kabul edilmez (83); Hz. Nuh suda boğulmaktan kurtulamaz (84); kulak işitip dil konuşamazdı (80). Hz. Musa'nın elindeki asa, yine onun sayesinde ejderhaya dönüşmüş (86); Hz. İsa onun ümmeti olmak için göğe çıkmış (85) ve Hz. İbrahim onun atası olduğu için ateş tarafından yakılmamıştır (87).

68-"*Hem sebep olmuş ola bu varlığa*

'İşk ile dinleyin Hak yarlığa"

76-*Andan oldı her nihân ü âşikar*

'Arş ü ferş ü yir ü gökde ne ki var"

77-"*Ger Muhammed olmasa idi ayân*

Olmayısardı zemîn ü âsumân"...

19) Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, s. 13.

20) Joseph Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, (çev: Sabri Gürses), Kabalcı yay., İstanbul, 2000, s. 356.

İlk yaratılmasına karşın, son peygamber olarak görevlendirilmiştir. İlk yaratıldığı için kendisine ait olan "nübüvvet nuru", Hz. Âdem'den başlamak üzere diğer bütün peygamberlere, son peygambere kadar taşınmak üzere, emanet olarak verilmiştir (130-148).

130-"Mustafa nûrını alnında kodı

Bil habîbüm nûrudır bu nûr dîdi"...

148-"Andan artuk kimseye nakl itmedi

Çünkü yirin buldı ayruk gitmedi"

Mitolojik kahramanların doğumu, içkin tanrısal ilkenin özel bir dışavurumunun dünyaya geldiğini gösteren mucizevî çocukluk ve sonra kahramanın çeşitli yaşam rolleri gelir²¹.

Mevlid'te anlatılan ve herkes tarafından fark edilebilecek olan kahramanın (Hz. Muhammed) doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası gerçekleşen olağanüstü olaylar hiçbir ayrıntı atlanılmadan anlatılmıştır.

153-"Hem Muhammed gelmeği oldı yakîn

Çok alâmetler belürdi gelmeden"...

Hz. Muhammed'in doğduğu evden bütün insan ve cinlerin fark edebileceği şekilde bir nûr doğar (206). Bu esnada bir melek tarafından hava üzerine *Sündüs* isimli bir döşek döşenir (207). Onun doğumunun bir işareti olarak Doğu, Batı ve Ka'be'nin üzerlerine birer alem (bayrak) dikilir (208-209). Ansızın duvar yarılıp üç huri görünür (212) ve birbirlerine peygamberin doğacağını müjdelerler (213). Ardından yüzleri aydınlık sayısız huriler eve gelir (214). Âmine susayıp su içmek isteyince kardan beyaz, şekerden tatlı ve soğuk bir şişe şerbet verilir (226-227). Şerbetin etkisiyle bütün vücudu nur ile kaplanan annenin arkasını beyaz bir kuş gelip sıvazlar ve Hz. Muhammed dünyaya gelir (228-230). Doğum esnasında annesi ne bir ağrı, ne bir su ve ne de bir kan görür (231). Vahşi hayvanlar, kuşlar, taşlar ve ağaçlar dile gelip çocuğa övgüler söylerler (233). Âmine kendine geldiğinde hürilerin oğlunu da alıp gitmiş olduklarını görür (249-250). Ansızın oğlunu Kâbe'ye karşı yüzünü yere koymuş ve secdeye varmış durumda görür (252-253). Ayrıca oğlunun gözü sürmelenmiş, göbeği kesilmiş, sünneti yapılmış, tuzu serpilmiş ve yünlü bir kumaşa sarılmıştır (255-256). Kimse kendisine bir eziyet vermesin diye üç gün süreyle götürülmüştür (260-261). Ardından yedi kat gök ehli, yer ve gökteki tüm melekler ve sekiz Cennet'teki bütün hüriler onu ziyarete gelirler (266-268). Ziyarete gelenlerin hepsi Allah tarafından yaratılmış nurdan bir tabak içerisinde getirdikleri cevâhiri çocuğun başına saçarlar (269-271).

Hz. Muhammed'in doğumundan sonra gerçekleşen doğaüstü olaylar ise şu şekilde tasvir edilmektedir.

275-"Çün cihâna geldi Ol şâh-ı cihân

Zâhir oldı anda çok dürlü nişân"...

21) A.e., s. 360.

O gece hep putlar baş aşağı olurlar, Şeytan'ın çanına da düğüm vurulur (276). Kâfirlerin hepsi kederle dolup kafalarını taşlara vururlar (277). Birçok kilise yıkılır ve keşişler altında kalıp yok olurlar (278). Kısra'nın sarayının çatırtısını duyanların aklı ve takati gider (279). Save gölü yere batar, suyundan eser kalmaz (280). Mecûsilerin taptıkları ve yıllardır yanan ateşleri mum gibi sönüp yok olur (281-282).

Doğumuyla büyük mucizelerin yaşandığı Hz. Muhammed'in bizzat kendisi de diğer insanlardan, hatta diğer peygamberlerden farklı idi ve olağanüstü güçlerle donatılmıştı.

309-"Gerçi cümle nûr idi Ol Pâk-i zât

İlle her uzvunda vardı mu'cizât"

310-"Hak anı ayruk nebiye virmedi

Hiçbiri Ol irdiğine irmedi"...

Hz. Muhammed'in gövdesi baştan aşağı nur olduğu için, gölgesi yere düşmezdi (311-314). Her zaman başı üzerinde her yerde onu takip eden bir bulut kümesi bulunurdu (315-316). Gözleriyle önünü gördüğü gibi arkasını da görürdü (319). Cebrail vahiy getirmek üzere gökten ayrıldığında Cebrail'in kokusunu alabilirdi (321-322). Yakından işittiği gibi uzaktan da işitebilir, uyanırken işittiği gibi uyurken de işitebilirdi (324-325). Dudasını oynattığı zaman gökte ay ve güneş de yerinden oynardı (326). Dişleri o kadar parlaktı ki, gece yere iğne düşse bulunurdu (327). Dili onun peygamber olduğunu söylerdi (328). Karanlık gecelerde genç-ihiyar onun nurunun aydınlığından yolda yürüyebilirdi (329). Sırtında peygamberlik mührü vardı (330). Saçına sabah rüzgârı dokununca, hava misk ve amber kokusu ile dolardı (331). Terlese her teri gül olurdu ve gülleri toplarlardı (332). Eliyle düşmana toprağı serpince hepsi birden kör olmuşlardı (333). Parmağı ile işaret edince gökte ay iki parça olmuştu (335). Tırnağını kesince kıymetli inci oluverir; eşleri ve kızı onları toplarlardı (336). Hıra dağına ayak basınca, dağ hareket geçmişti (337). Ay, gökten inip onun beşiğini sallamıştı (339). Parmaklarından çeşmeler akıtmuş; ondan atlı ve yaya herkes içmişti (340). Zehirli pişmiş kuzu eti kendisinin zehirli olduğunu haber vermişti (341). Acıktıklarında yere bir hurma dikmiş; diktiği saatte hemen yemiş vermişti (342). Bütün ağaçlar ve kuşlar onun gerçek peygamber olduğuna şahadet getirmişlerdi (343, 347). Körleri ve dilsizleri iyileştirmişti (346).

Hz. Muhammed kendinde varolan doğaüstü güçler yanında, aynı zamanda kendini önceleyen diğer peygamber atalarının sahip olduğu güçlere de sahiptir:

259-"Tanrı emr itdi virildi hem ana

Enbiyanun cümle hây u hasleti"

242-"Hem muhib olduğı'çün ümmete

Dir imiş kundakta dâ'im ümmetî"

346-"Niçe gözsüzleri gözsüz kıldı Ol

Niçe sözsüzleri sözlü kıldı Ol"...

Mitler üzerine yapılan araştırmalar göstermiştir ki, eğer gerçek bir tarihsel figürün yaptıkları onun bir kahraman olduğuna işaret ederse, efsanesini yaratanlar ona uygun de-

rin maceralar uyduracaktır. Bunlar büyüleyici alanlara yolculuklar olarak resmedilecektir²². Bu tespite uygun bazı öğeler Mevlid'de de karşımıza çıkmaktadır.

Mevlid'te anlatılan, belki de en önemli olay, Hz. Muhammed'in *mi'racı*dır. Zira burada bir beşerin fizikötesi bir âlemle diyaloga geçmesi, aşkın varlıklarla birebir görüşmesi konu edilmektedir. Akılla izah edilmesi ve anlaşılması imkânsız olan bu olayın²³ mitolojik unsurlar taşıdığı hemen görülecektir. Kahramanlık mitoslarında bizzat kahramanın kendisi bu yolculuğu ister ve kendi çabalarıyla başarı kazanarak tekrar döner. Burada ise kahramanlığın basitçe elde edilmekten çok, önceden belirlenmiş²⁴ olduğu görülür. Mitoslarda ortak unsur; kahramanın *dünyadan ayrılışı, birtakım güç kaynaklarına yönelişi ve nihayet yaşamı yenileyen bir dönüşü* söz konusudur²⁵.

Eliade, peygamberlerin göğe yükselmelerinde vecde dönük deneylerinin içeriklerinde farklılık olmasına karşın, bu aşkınlık kavramının evrensel olarak bir yükselme imgesi tarafından ifade ediliyor olmasını her zaman bir göğe yükseliş gerektireceğini söylemektedir²⁶.

Mevlid'in *mi'rac* bölümünde Hz. Muhammed'in aşkın âleme, mucizevi bir şekilde götürülmesi, orada kendinden önce gelmiş bütün peygamberlerin ruhunu, Cennet ve Cehennem ehlini görmesi, Allah'la bizzat söyleşip buyruklar alması ve tekrar hediyelerle dönmesi anlatılır.

361- "*Göklere hem nice seyrân kıldı Ol
Hak Te'alâ Hazreti'ne buldı yol*"...

Bir Pazartesi gecesini Cebrail Cennet'ten *Burak* isimli bir binek getirerek, Hz. Muhammed'e Hak Te'âlâ'ya gideceklerini haber verir (366-368). Hz. Muhammed *Burak*'a binek Kudüs'e kadar giderler (369-372). Orada bütün peygamberlerin ruhları hazır bulunur ve hepsi ona ikramda bulunurlar. Ardından onlara imamlık yaparak iki rekât namaz kıldırır (373-376). Orada nurdan bir merdivenle göğe yükselir (378). Sırasıyla bütün gök katmanlarına uğrarlar ve her birinde karşıladıkları onu selamlayıp ona ikramda bulunurlar (379-384). Orada arş ve kürsüyü görür, ardından yetmiş bin perde geçerek Hak Te'âlâ'ya ulaşır (399-402). Onu görür ve onunla konuşur (403-404).

Nihayet, mitolojik unsurların yer aldığı son bölüm, Hz. Muhammed'in vefatı sebebiyle güneş ve ayın tutulması gibi doğaüstü iki olayın gerçekleşmesi ile (567) cenaze namazında diğer peygamberlerin ve bütün meleklerin hazır bulunması olayıdır (676).

*İnsanların dinsel olmayan davranış ve etkinliklerinin bile örneklerinin doğaüstü varlıkların hareketlerinde yer aldığı söylenmektedir*²⁷. Başka bir ifadeyle insanların hare-

22) A.e., s. 361.

23) Zaten Süleyman Çelebi de *mi'rac*ın akılla anlaşılamayacağını şu sözlerle bildiriyor: 405- "*Anda Ol irdüğüne hiç akl u fehmlrmedi irmeyiserdür cümle vehm.*"

24) Campbell, s. 359.

25) A.e., s. 46-47.

26) Eliade, *İmgeler ve Simgeler*, (çev: Mehmet Ali Kılıçbay), Gece yay., Ankara, 1992, s. 200.

27) Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, s. 14.

ketleri onları taklit etme amacını güder²⁸. *Mevlid* okunurken Hz. Muhammed'in doğum anını anlatan bölüm geldiğinde, dinleyiciler, gök ehlinin yaptığı gibi, ayağa kalkarlar, ona salât ve selâm getirerek bu olaya eşlik ederler.

Mevlid'in büyük ilgi görmesinin bir nedeni de, Hz. Muhammed'in yaşadığı döneme olan özlemdir. Çünkü o dönem adaletin, eşitliğin, barışın en iyi şekilde yaşandığı bir dönemdir. Bu yönüyle mitosların sıkça işlediği *kökene dönme ve başlangıçların yetkinliği*²⁹ ilkeleriyle örtüşmektedir.

Mitlerin bir işlevi de, insanı zamanın ağırlığından kurtarıp geçmişini yeniden yakalayabileceğine, yaşamına yeniden başlayabileceğine ve kendi dünyasını yeniden yaratabileceğine inandırmaktır³⁰. *Mevlid* dinlerken de bu duyguların insanları sarması beklenir.

İnananlar, Hz. Muhammed'in tarihsel bir zaman içerisinde doğumu ile başlayan ve mi'racı ile doruk noktaya ulaşan mucizelerine, *litürjik zamanda*³¹ bir rit olarak okunan *Mevlid* ile katılmakta ve onu her defasında tekrar tekrar yinelemektedirler. Bu yönüyle "*mevlid*", ritüel mitosunu andırmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak, "*Mevlid*" isimli eser Süleyman Çelebi tarafından kaleme alınmış olmasına karşın, artık bir millete mal olmuş, onların ortak bilinci ve kültürünün bir parçası olmuştur. Öyle ki, kandillerde, bayramlarda; doğum, ölüm, ad koyma, hacca gitme, askere gitme gibi önemli gün ve gecelerde, kısacası birçok vesileyle okunan³² ve genel çoğunluk tarafından kutsal kabul edilen bir yapıt konumuna gelmiştir. *Mevlid* metni ile ilgili bir başka husus; metinde anlatılan kişi (Hz. Muhammed) sıradan birisi olmayıp, doğüstü güçleri olan, aşkın âlemlerle bağlantı kurabilen bir kimsedir. Zira bu metinde onun bu yönlerini anlatılmaktadır. Bu nedenle okunması esnasında belli saygı ve adap kurallarına uyulmasının gerekliliği, her yerde ve gelişigüzel okunamaması gibi özellikleri göz önüne alındığında mitoslarla benzerlikler gösterdiği görülecektir. Çünkü mitoslar da yer alan kişiler *tanrısal, doğüstü, göklerle ya da yıldızlarla ilgili varlıklardır. Mitoslarda anlatılan olayların kesinlikle gerçek olduğuna inanılır. Ayrıca mitler her yerde ve gelişigüzel olarak herkesin içinde anlatılmaz. Mutlaka kutsal bir süresi içinde anlatılmalıdır*³³.

28) Campbell, s. 359.

29) Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, s. 36, 38, 77.

30) A.e., s. 134.

31) A.e., s. 157-158.

32) Türkiye'de *Mevlid*'in Okunuş Amaçları: Hz. Peygamber'in doğum günü olan Rebülevvel ayının on ikinci günü, dinî merasimlerde ve zikirlerde, çocuğun doğumunu münasebetiyle, doğumunun kırkinci günü, bir şahsın ölümünün kırkinci günü ve adak olarak Hz. Peygamber'in ruhunun şad olması için *mevlid* okutulur. Bkz. Pekolcay, *Mevlid*, s. 24-25.

33) Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, s. 15-16.